

צוואות וצווי קיום: בעיית הפומביות והצעות לתיקון

מאת

גור יהודה סביר, עו"ד • אבירם הנדל, עו"ד • אהוד כצלסון, עו"ד¹

פתח דבר

הולך לו אדם ועושה צוואה. בעיניו שלו, צוואתו היא מסמך פרטי: משתקפים בה הרכוש שצבר בחייו, יחסיו עם הקרובים לו, חשבונותיו והתחשבנותיו, אהבותיו ושנאותיו, התנאים בהם היתלה את חלוקת עזבונו, ועוד הרבה. עם בוא יומו, כך מניח אותו אדם, תישמר צוואתו חסויה בין יורשיו ובין הגורמים השונים באמצעותם תוגשם (כדוגמת מנהלי עיזבונו). הוא אולי נכון גם להניח, שאף אלה שזכרו בצוואתו והוא ביכר שלא להוריש להם דבר (ילד שנושל וכו') יזכו לראות את צוואתו (ובצדק, הרי הוא עצמו הזכירם); אך לא מעבר לכך. סברה שכזו אינה מופרכת מיסודה: הפסיקה במחוזותינו הלא הגנה כבר על הזכות לפרטיות במסמכים שרגישותם פחותה לאין שיעור, כדוגמת רישומי בנק בחשבונו של מנוח.²

מאידך, מציאות היא, שצוואות רבות - ובכללן של פוליטיקאים, אנשי עסקים וידוענים, חלקם סגוניים ומוחצנים במיוחד - מסקרנות את הציבור הרחב, ואפשר בהחלט שפלוני יתעניין מתוך סיבה טובה - ואולי גם כך סתם - בצוואת חברו, שכנו וקרוביו. אפשר גם, כמובן, שרשויות במדינות זרות - דוגמת רשויות המס במדינות בהן התגוררו מנוח פלוני או ניהל עסקים אלמוני - ימצאו עניין רב בצוואותיהם (המחזיקות, לעיתים, פירוט של רכושם). ועוד ועוד, הדוגמאות רבות.

בפועל, כך מסתבר, יד הסקרנים על העליונה, וזאת הגם שספק אם עורכי אותן צוואות (או יורשיהם) מעלים על דעתם (שלא לומר מעוניינים) שצוואתם, אחד המסמכים האינטימיים ביותר שיעשו, תיעשה גלויה לעין כל.³

כפי שנבקש להסביר בפסקאות שלהלן, מעת פטירתו של אדם חשופה צוואתו ל"סכנת" הפומביות, ומעת שצוואתו זו קוימה - חשופה וזמינה היא לעיון כל דכפין (גם במישרין וגם בעקיפין). יתרה על כן: כפי שעוד יוסבר, יורשים המבקשים להוציא צו קיום מן הכוח אל

1. עוה"ד סביר, אבירם וכצלסון הם ממשד גורניצקי ושות', עורכי דין.

2. רע"א 1917/92 סקולר נ' גרבי, פ"ד מז(5) 764, 772 (1993) (להלן: "עניין סקולר").

3. מעניינת בהקשרים אלה ההבחנה שנעשתה כבר במשפטנו בין "עניין לציבור" ובין "עניין ציבורי", שבעוד שהראשון מיוחס לכל נושא שלציבור עניין בו (לרבות מידע רכילותי), הרי שתיבת הדיבור השניה היא זו הראויה להגנה ולפרסום. ראו, למשל, ז' סגל "הזכות לפרטיות מול הזכות לדעת", עיוני משפט ט(1), 204-175 (1983), וכן ע"פ 11793/05 חברת החדשות הישראלית בע"מ נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו) (2006).

הפועל, אנוסים להפיץ את הצוואה גופה - לעתים על כורחם ובהיעדר הסדר אחר בהקשרים אלה - ברבים (הואיל וזו, כפי שעוד יבואר להלן, מצורפת תמיד לצו קיומה). מצב דברים זה רחוק מלהיות מאליו מובן או רצוי בבירור. ספק אם עורכי צוואתו ערים למצב זה; ספק אם עורכי הדין המסייעים בעריכתן של צוואות ערים לעניין במלוא היקפו; ספק אם זמינות זו מוצדקת - בהיקפה הנוכחי - מצידה התיאורטי; וספק גם אם אין בנמצא פתרונות אחרים - פוגעניים פחות - בהקשרים אלה.

לחלק מהיבטים, ספקות ופתרונות אפשריים אלה נידרש ברשימה זו.

הזכות לפרטיות

זכות המת וכיבוד רצונותיו

לאדם עומדת הזכות לפרטיות. כך מורה אותנו, בבחינת עקרון יסודי, חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו. את עקרון היסוד הזה פורט לפרוטות (גם ובעיקר) חוק הגנת הפרטיות, התשמ"א-1981 (להלן: "חוק הגנת הפרטיות"), המדבר - בין היתר - בהגנה על פרטיות מפני העתקה או שימוש במסמך "שלא נועד לפרסום" (סעיף 2(5) לחוק הגנת הפרטיות); מפני "שימוש בדיעה על עניניו הפרטיים של אדם או מסירתה לאחר, שלא למטרה שלשמה נמסרה" (סעיף 2(9) לחוק הגנת הפרטיות); מפני פרסומים אודות "ענין הנוגע לצנעת חייו האישיים של אדם" (סעיף 2(11) לחוק הגנת הפרטיות); ועוד הרבה. בדומה, תקנות הירושה, התשנ"ח-1998 (להלן: "תקנות הירושה"), מורות אותנו, כי צוואתו של אדם שהופקה אצל רשם הירושה תישמר בסוד "וכל עוד המצווה בחיים לא תימסר כל ידיעה עליהם". דומנו שפשיטא, כי כל עוד נשמה באפו של אדם, הרי שצוואתו חוסה תחת זכותו החוקתית (המוכרת, המבוססת והמפורטת) להגנת הפרטיות.

פשוטה פחות היא השאלה, אם זכותו של אדם לפרטיות "שורדת" את מותו ומהו היקף משרעתה מאותה העת ואילך.

חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו וחוק הגנת הפרטיות נסובים שניהם על הגנת פרטיותו של "אדם". "אדם" - לפי חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, התשכ"ב-1962 (להלן: "חוק הכשרות") - "כשר לזכויות ולחובות מגמר לידתו ועד מותו"⁴. מתוך כך עולה, לכאורה, שבמועד הפטירה מאבד אדם מכשרותו המשפטית, וממילא מתנדפות להן כלל זכויותיו, לרבות זכותו לפרטיות. ואמנם, יש הסוברים שזה בדיוק מצב הדברים מצד התיאוריה היורידית (ראו, למשל, אצל פרופ' מיכאל בירנהק במאמרו "זכויות המתים וחופש החיים", עיוני משפט לא (תשס"ח-תשס"ט) 57, בפרק ב(1)(א) שם; להלן: "בירנהק"⁵). חיזוק לעמדה זו ניתן למצוא, בהקשרים הרלוונטיים לענייננו, גם באי-הכללתה של זכות המת לפרטיות בגדרי חוק הגנת הפרטיות, חרף הצעת חוק שביקשה

4. כל ההדגשות הן משל הח"מ, אלא אם נאמר מפורשות אחרת.

5. למעשה, פרופ' בירנהק מציג עמדה חריפה יותר, ולפיה אפשר שהגנה על פרטיות המת נדרשת, אם כבר, מפני קרובי משפחתו של המת, ולא מפני הציבור הרחב.

לעגנה בחקיקה ראשית ולהתוות בבירור את גבולותיה (הצעת חקיקה שנתקלה, לפי הנתען, בקשיים תיאורטיים לא מבוטלים).⁶

ואף על פי כן, הדין הישראלי מכיר גם מכיר - במפורש - בזכויותיהם של מתים, ובכלל זה בזכותם לפרטיות.

מבלי להידרש כרגע להיבטים הפילוסופיים של הכרה כאמור (החורגים הרבה מגבולותיה הצנועים של רשימה זו), די אם נאמר שזכותו של אדם לצוות מוכרת ומעוגנת היטב בדין הישראלי, ועליה נוספת פסיקה המכירה מפורשות בזכות לשמירת פרטיות לאחר המוות:

"בבואנו לדון בסעיף 8)2 לחוק הגנת הפרטיות יש להסיר מיד טענה שטען בא-כוחם המלומד של המבקשים, והיא כי סעיף זה אינו מגן על מי שנפטר, שכן נוקט הוא לשון "אדם", ואין לך "אדם" אלא מי שהוא בחיים. פירוש זה, שמשמעו כי זכות הפרטיות שהייתה לאדם בחייו על-פי החוק הופכת למירמס לאחר מותו, נוגז את תכלית החוק. זכות הפרטיות האמורה אינה עוברת מן העולם יחד עם בעל הזכות, והיא ממשיכה להיות מוגנת גם אחרי מותו. אלא שבמקומו של בעל הזכות ה"מקורי", שעם מותו אינו כשר עוד לזכויות (ראה סעיף 1 לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, תשכ"ב-1962), באים יורשיו תחתיו כבעלי אותה זכות שהייתה למורישם."⁷

הגם שיש המלינים על היעדר דיון תיאורטי מעמיק בקביעות אלה, כמו גם על היעדר עיגון נאות בחקיקה ראשית לזכות הפרטיות שלאחר המוות,⁸ מציאות הדברים המשפטית במקומותינו היא ברורה: הזכות לפרטיות מוכרת, מוגנת ותקפה גם לאחר הפטירה (ראו למשל: בשי"א (ת"א) 13543/03 עזבון המנוחה דליה גליקסברג דינר ז"ל נ' שיר פפרברג קטינה (פורסם בנבו) (2003)).

זכות היורשים (והמודרים מהירושה)

מעבר לזכות לשמירת פרטיותו של אדם לאחר המוות, זכאים לפרטיות - כמובן - גם יורשי המנוח. ליורשים עומדת הזכות שלא לחלוק עם הציבור הרחב פרטים אודות הרכוש שנפל בחלקם לנוכח צו הקיום, כמו גם הזכות לשמור בצנעה את מערכת יחסיהם עם הנפטר (כפי שהיא משתקפת בצוואה ובצו הקיום).⁹ בדומה, גם למי שאינם יורשים - שהודרו מהירושה באופן מפורש או משתמע - זכות לפרטיות, שהרי גם הם זכאים לשמור את יחסיהם עם הנפטר (העכורים יותר או פחות) הרחק מעין הציבור.¹⁰

6. ראו בסעיף 2 להצעת חוק הגנת הפרטיות (תיקון מס' 9), התשס"ו-2005 (פורסם בהצעות חוק הממשלה 230, 21.12.2005), וכן בה"ש 47 ובחלק המאמר הרלוונטי לה אצל בירנהק.

7. ראו בעניין סקולר.

8. ראו דיון נרחב בהקשרים אלה אצל פרופ' בירנהק.

9. על המתקל האפשרי בין האינטרסים של המנוח ויורשיו בהקשרים אלה - ראו אצל בירנהק.

10. עשיית צוואה משקפת, ברוב מכריע של המקרים, סטייה מברירת המחדל שבחוק הירושה, ומכאן שצוואות לא מעטות עוסקות בראש וראשונה בהדרתו של יורש לפי דין, או בהקטנת חלקו הצפוי בעיזבון - ולעיתים מצוי הסבר להדרה/צמצום החלק בעיזבון. מידע אינטימי שכזה אין בו עניין ציבורי, וספק רב אם התועלת שבחשיפתו עולה על הנוק הנלווה לה.

למעשה, אפשר שזכותם של היורשים (והמודרים מהירושה) לפרטיות ברורה ו"קלה לעיכול" יותר מזו של נפטרים, מה גם שהגנה על פרטיותו של נפטר משרתת - פעמים הרבה ובראש ובראשונה - את יורשיו וקרוביו.

הגם שזכותם של יורשים לפרטיות ברורה ו"קלה לעיכול" יותר מזכותו של הנפטר עצמו לפרטיות, קשה למצוא לדבר עיגון בפסיקה. בפסק דין מרכזי שנדרש לעניין - ע"א 5185/93 **היועץ המשפטי לממשלה נ' רינה מרום** (פורסם בנבו) (1995) (להלן: "**עניין מרום**") - דווקא נדחתה בקשתה של יורשת למנוע את חשיפת זהותה ו"כל עניין הצוואה" מטעמי פרטיות. פסק הדין בעניין **מרום** הושתת על עקרון פומביות הדיון (לפי שבאותו עניין נתגלעה מחלוקת קשה באשר לתוקפה של הצוואה, וזו הובילה להתדיינות משפטית), ונקבע כי עיקרון זה גובר ברורות על הזכות לפרטיות. באותו עניין נסמך בית המשפט העליון - בין היתר - על החריג המפורש שבסעיף 68(ה1) לחוק בתי המשפט [נוסח משולב] (להלן: "**חוק בתי המשפט**"), לפיו דיונים בענייני ירושה צריכים דווקא להתנהל בדלתיים פתוחות.

תוצאה זו של פסק הדין בעניין **מרום** אינה בהכרח פשוטה, ואפשר שראויה היא לבחינה נוספת (ובכל מקרה - נדמה שרצוי לקוראה על רקע נסיבותיו הייחודיות של פסק הדין).¹¹ כמותה ראויה לבחינה נוספת שאלת עצם קיומם של דיונים לפי חוק הירושה, התשכ"ה-1965 (להלן: "**חוק הירושה**"), שלא בדלתיים סגורות (עניין שהוזכר מעלה, ושעוד נידרש אליו בהמשכה של רשימה זו).

ובכל זאת: אין ספק, כי גם ליורשים עומדת זכות לפרטיות בהקשרה של צוואה. כך מורה אותנו מפורשות פסק הדין בעניין **מרום** (הגם שבסופו של יום מצא בית המשפט דשם, כי הזכות לפרטיות נסוגה מלפני עקרון פומביות הדיון). אלו הם פני הדברים, כנראה, גם ביחס למי שהודרו מן הצוואה. אפשר שעקרון פומביות הדיון גובר על זכות זו, כפי שעולה מעניין **מרום**, אך הזכות עצמה שרירה, קיימת ועומדת.

פומביותן המעשית של צוואות טרם קיומן ולאחריו

הואיל וצוואה היא מסמך רגיש המעורר שאלות שבפרטיות המת, בפרטיות יורשיו ובפרטיות המודרים מירושתו (כאמור), מצא המחוקק לקבוע, בתקנה 5(ג) לתקנות הירושה, הוראה פרטנית האוסרת על עיון בצוואות המוחזקות אצל רשם הירושה - גם לאחר מותו של המצווה - אלא למי שהוא "מעוניין בדבר" (וגם זאת באופן ובהיקף שיקבע הרשם ותחת עינו הפקוחה של "עובד לשכת הרשם" שיהא נוכח במעמד העיון):

"מת מצווה שצוואתו הופקדה או נמסרה, רשאי מעוניין בדבר להגיש לרשם לענייני ירושה בקשה לעיין בצוואה; בבקשה כאמור יצוין הענין שיש למבקש בעיון; ראה הרשם כי למבקש ענין בדבר, רשאי הוא להתיר לו לעיין בצוואה, כולה או חלקה,

11. אגב עניין זה: פעמים הרבה - ולא רק בהקשר הצוואתי - נדמה שעקרון פומביות הדיון הורחב אל מה שאפשר ונחזה להיות מעבר להצדקות התיאורטיות שביסודו. כך, למשל, נדמה שההלכה שנקבעה בע"א 2800/97 **ליפסון נ' גהל**, פ"ד נג(3) 714 (1999) - לפיה ערעור מס הכנסה בערכאה הדיונית צריך שיתנהל בדלתיים סגורות ואילו ערעור מס המוגש לבית המשפט העליון דינו להתנהל בדלתיים פתוחות - מצדיקה הרהור נוסף.

כפי שיקבע הרשם ורשאי הוא להורות על מסירת העתק צילומי למבקש מהחלק שהתיר לעיון; עיון כאמור ייעשה בנוכחותו של עובד לשכת הרשם."

כך איזן מחוקק המשנה בין הצורך בעיון בצוואה (העומד ל"מעוניין בדבר") ובין שאלות הפרטיות הכרוכות בצוואה ובגילוייה. ודומנו שזהו הסדר ראוי ומושכל.

אלא שלא אלו הם פני הדברים מעת שניתן תוקף לצוואה. צו קיום צוואה (לו מצורפת, כנזכר לעיל וכפי שעוד יבואר להלן, הצוואה עצמה) אינו נחשב כבר, מסתמא, למסמך רגיש. נהפוך הוא. לצו קיום צוואה תוקף כלפי כולי עלמא¹² וככה הוא מותר בפרסום:

"אין חולק כי המבקשת, ובעצם כל אדם, רשאי לקבל עותק מצו ירושה ו/או צו קיום צוואה שניתן אחר מנוח. צו ירושה הוא צו חפצא, הפועל כלפי כולי עלמא (סעיף 71 לחוק הירושה, תשכ"ה-1965), ולפיכך אך הגיוני הוא שכל החפץ יוכל לעיין ולקבל עותק מצו ירושה או צו קיום צוואה (בכפוף לתשלום אגרה)."¹³

צו הקיום (על הצוואה המצורפת לו) לא רק מותר בפרסום, אלא שהוא גם מפורסם בפועל: לעתים, לשם הגשמת הצו נדרשים היורשים להציגו בפני גורמים שונים, ובכלל זה רשויות שלטון וגורמים פרטיים. כך יוצא שלא רק שצו הקיום זמין לעיון אצל רשם הירושה, אלא הוא מופץ בידי היורשים (הנדרשים לעשות כן לשם מימושו) אצל רשם המקרקעין, בנקים, חברות ביטוח, תאגידים פרטיים וגו'.

מצב דברים זה אינו בהכרח פשוט ואינו בהכרח נהיר לכל העושים במלאכה. יתרה על כן: הגם שהדין מבחין הבחן היטב בין עיון בצו ירושה (הפתוח לכל) ובין עיון במסמכים שביסוד הצו (שאינם פתוחים לעיון הציבור)¹⁴, אין למצוא הבחנה דומה בהקשרו של צו קיום צוואה. נהפוך הוא: לפי דין, עותק הצוואה צריך שיצורף כנספח לצו קיומה (ראו תקנה 24(ב) לתקנות הירושה), כך שהצוואה עצמה גלויה גם היא - בהכרח - לעין כל. פער זה בין צו קיום צוואה ובין צו ירושה אינו בהכרח הגיוני, וספק רב אם הוא מוצדק או ראוי לגופו.

על טעמי הפומביות ועל קשיים בהם

פומביותם של צווי קיום מוסברת, על פי רוב,¹⁵ על דרך ההקבלה לפסק דין. בשני המקרים מדובר בהכרעות שכוחן יפה כלפי כולי עלמא:

"תוצאתו הרגילה של צו ירושה (וכיוצא בזה של צו לקיום צוואה) היא כשל כל פסק דין חפצא. כלפי כולי עלמא מעמיד פסק דין כזה הכרעה סופית ומחייבת..."¹⁶

-
12. ראו בסעיף 71 לחוק הירושה.
 13. תיק מספר 15690 (ב"ש) (בקשה מספר 1) בקשר עם עזבון המנוח מ.א.א. ז"ל (פורסם בנבו) (2008) (להלן: "עניין מ.א.א.").
 14. עניין מ.א.א. ז"ל; ה"ש 13 לעיל.
 15. ראו, למשל, בעז קראוס, דיני ירושה ועזבון חלק 2 (תוספת 21, 2011); אורי גורן, סוגיות בסדר דין אזרחי (מהדורה אחת עשרה, 2013), ע"א 3706/91 יוסף שאולוב נ' פרייקה שאולוב, פ"ד מז (2) 865 (1993).
 16. ע"א 239/89 רוזה (רוזליה) שרש נ' יוסף גלילי, פ"ד מז (1) 861 (1992) ("עניין רוזה").

... ובשני המקרים עסקינן בהכרעות המחייבות זכות טיעון - קודם שיינתנו - בפני הערכאה המוסמכת.¹⁷ לכאורה, די בהקבלות אלה כדי להצדיק דין אחד לפסק דין ולצו קיום צוואה.

אלא שקווי דמיון אלה בין פסק דין ובין צוואה, הגם שראויים לציון, רחוקים ממובהקות:

ראשית, הצדדים להליך משפטי ערים לפומביותו ולפרסום הצפוי של תוצאותיו. מאידך, ספק רב אם אדם העורך צוואה מעלה בדעתו, כי פרטי צוואתו יהפכו נחלת הכלל לאחר מותו. אפשר מאוד שההיפך הוא הנכון.

שנית, ניתן לנהל הליך משפטי בדלתיים סגורות, ואת תוצאתו ניתן לפרסם מבלי לזהות את הנוגעים בדבר.¹⁸ גם דיון בענייני ירושה ניתן, כמובן, לנהל באופן כזה (ולמנוע פרסום מחמת שמירה על כבוד הנפטר או על פרטיות הנוגעים בדבר), ולמנוע את פרסום האמור בצוואה במהלכו או לאחריו.¹⁹ הסדרים דומים - המגבילים את פרסום של צווי קיום - אין למצוא בתקנות הירושה. גם אין בנמצא הסדר שבדין המאפשר לרשם הירושה לזקק מעין "פסיקתה" קצרה ואופרטיבית מתוך צוואה ארוכה (כשם שיכול בית המשפט לעשות, וכפי שאמנם נעשה מעת לעת).^{20,21} למעשה, חובת הגילוי של צו קיום צוואה (ושל

-
17. ראו עניין רוזה; הי"ש 16 לעיל. שם נאמרו הדברים ביחס לפרסום בקשה למתן צו קיום, שהיא בבחינת "הזמנה" להתנגדויות מצד הנוגעים בדבר.
18. ראו, למשל, בסימן ו' לפרק ב' לחוק בתי המשפט, וכן בתקנות בתי המשפט ובתי הדין לעבודה (עיון בתיקים), התשס"ג-2003.
19. ראו, לאחרונה, בע"מ 6001/14 פלוניס נ' פלוניס (פורסם בנבו, 9.11.2014).
20. תקנה 25 לתקנות הירושה - שעניינה צווי ירושה או קיום חלקיים - נחזית להיות אכסניה לא מתאימה למתן פסיקות מלפני רשם הירושה (שהרי עניינה הוא מתן צווי חלקיים לקיום חלק מהעזבון, בשעה שהיקפו המלא של העזבון טרם נתבהר). אפשר שגם סוגיה זו - של מתן פסיקות נקודתיות ביחס לצווי ירושה - מצריכה מחשבה אצל הרשות המחוקקת; ראו הי"ש 21 להלן ובפרק ההצעות שבסוף הרשימה.
21. יושם אל לב, שהאפשרות לקבל מעין פסיקתה מבית המשפט היושב לדין ביחס לנכסים מסוימים מהעזבון, גם היא אינה ברורה מאלה (למרות העיגון האפשרי לה בדין). יש שופטים המסתייגים מאפשרות זו, ויש אחרים הסוברים אחרת ונוחים יותר לתיתה. ויודגש, לא ניתן להקל ראש בעניין זה. טלו לדוגמה מנוח עתיר נכסים, שהוריש ליורשים שונים נכסים שונים, רבים ומגוונים, וזאת בצוואה ארוכה, מורכבת ומסובכת. הבה נניח שבגדרם של כל אותם נכסים נכללות גם מניות בחברה פרטית קיקונית כלשהי אותן ציווה המוריש לאחד מעשרות יורשיו. מקרה שכזה גורר אחריו מצב בו, לשם רישום בספרי החברה המדוברת של אותן מניות על שם היורש, יידרש האחרון להמציא לחברה את צו קיום הצוואה, יחד כמובן עם הצוואה עצמה המהווה חלק בלתי נפרד הימנו, וכך "נגזר" על החברה וכל העוסקים מטעמה להתוודע לצוואת המנוח על מכלול הוראותיה, הנכסים המוזכרים בה ועוד. זה כמובן המצב ביחס לצורך ברישומם של כל נכס מורש על שם יורשו (שהרי הגוף בעל המרשם נדרש לקבל את צו קיום הצוואה). ודוק היטב; המדובר בעניין שגרתי (הורשת נכס פלוני מבין שורה ארוכה, לעיתים ארוכה מאוד, של נכסים). תוצאה זו מעוררת קושי (ובעניינינו, בלתי סבירה). המוצע אפוא - כפי שעוד יבואר להלן - להסדיר בחקיקה (גם אם מבהירה) את יכולתם הן של בית המשפט והן של הרשם לענייני ירושה ליתן צו ממוקד (מעין פסיקתה) ביחס לנכס זה או אחר, לפי הצורך ובקשת היורש. אכן, מטלה שכזו עלולה להכביד על הרשם ועל בית המשפט שיידרשו לה, אבל דומה שכשמניחים על כפות המאזנים את אי-הנוחות מזה, ואת חוסר סבירותה של התוצאה ההפוכה מזה, ברורה התוצאה המתבקשת. אדרבה: מתן צו ממוקד עשוי, מטבעו, להצריך פרשנות של הוראות הצוואה - מלאכה שחזקה על בתי המשפט ורשם הירושה שיעשו אותה טוב יותר מכל גורם אחר שהצוואה תגיע לידי. אגב, אפשר שעניין זה ראוי להרחבה לה נידרש (כמקווה) באחת מהרשימות הבאות.

הצוואה הצמודה לו) - שאין לה חריגים בדין - נחזית לנרחבת יותר מזו של פסק דין.

שלישית, גילוי תוצאותיהם של הליכים משפטיים מסייע לציבור בעלי הדין העתידיים לכלכל את צעדיהם לאור מקרים דומים והלכות רלוונטיות. צווי קיום, מאידך, אינם משמשים כלי מנחה בידי מורשיים.²²

רביעית, לפרסום תוצאותיו של הליך משפטי השלכה חשובה על אופן ניהולו וכלי מרכזי בהערכה ובביקורת של הרשות השופטת. אלא שצו קיום ניתן, ברוב גדול של המקרים, בלא התנגדויות, וממילא - בלא בירור של טענות וראיות (ובמילים אחרות: ללא דיון). רק באותם מקרים בהם מוגשות התנגדויות (או מוגשות בקשות למתן צווי קיום סותרים) - עובר התיק לבית המשפט לענייני משפחה, וגם אז - מטבע הדברים - רק בחלקם של תיקים אלה מתקיים דיון של ממש.

וחמישית, קשה לקבל מצב דברים בו העברת נכס במתנה מפלמוני לאלמוני היא לרוב עניין פרטי לגמרי, ואילו העברת נכס זהה בהורשה - בין אותם פלמוני ואלמוני - גלויה לעין כל. כך, אם אדם מעביר לילדיו את אוסף האמנות שלו בחייו - העניין אינו נודע ברבים; ומאידך - אם הוא בוחר להוריש את האוסף לילדיו - הדבר יקבל פומבי. זו נדמית לתוצאה שרירותית, התלויה כל-כולה בטכניקת ההעברה, שאין לה צידוק מהותי.

זאת ועוד: דומה שפומביותן של החלטות שיפוטיות - על הפגיעה בפרטיות הכרוכה בהן - מעוררת, בפני עצמה, קושי לא מבוטל. בהקשרים אלה ראוי לאזכר את הקמתה (עוד בשנת 2011) של ועדה בראשות השופט בדימוס יצחק אנגלרד לבחינת ההסדר הראוי לפרסום פסקי דין בפורמט אלקטרוני; את תיקון מספר 77 לחוק בתי המשפט (המגביל מאוד את אפשרות פרסום פרטיו של תובע פיצויים בגין נזקי גוף); ואת מגמת הפסיקה בהקשרים אלה, הנוטה להגבלת הפומביות ולהעדפת הפרטיות (ראו, למשל, ברע"א 482/13 אליהו חברה לביטוח בע"מ נ' פלונית (פורסם בנבו) (2013) וברע"א 438/14 פלוני נ' המאגר הישראלי לביטוח רכב (הפול) (פורסם בנבו) (2014)). אם כך בכלל, מקל וחומר שכך ביחס למתן פומבי להליכי ירושה רגישים.

טעם נוסף בו נהוג להצדיק את פומביותם של צווי קיום נעוץ בהוראת סעיף 68(ה)(1) לחוק בתי המשפט, לפיה "ענייני משפחה... למעט תובענות לפי חוק הירושה, התשכ"ה-1965... יידונו בדלתיים סגורות". לפי הילך טיעון זה, מהרגע שהוחרגו, במפורש, הליכי ירושה (לרבות התנגדויות למתן צווי קיום) מדיון בדלתיים סגורות, הרי שגם צווי קיום צוואה

22. בהקשר זה ניתן היה להניח, שאולי יש להבחין בין צווי קיום שניתנו בלא התנגדויות (או צוויים מתחרים) ובין צווי קיום שניתנו כתום בירור בבית המשפט לענייני משפחה. אלא שהערך ההנחייתי של צוויים שמוצאים לאחר בירור משפטי אינו גלום בצוויים עצמם, אלא בפסק הדין תוצאת אותו בירור. פסקי הדין שניתנו לאחר מאבק משפטי עשויים להיות ראויים לפרסום - כשם שישנו צידוק לפרסום כל פסק דין - נוכח איכותיהם ה"מכוינות"; אלא שבמקרים אלה מצוייד בית המשפט בסמכות לאסור על פרסום פסק דינו או להתיר את פרסומו במגבלות שונות, מה שאינו נכון ביחס לצווי קיום "מן המניין" (וראו עוד בדיון להלן).

אינם צריכים, לכאורה, לחסות תחת מעטה פרטיות כלשהו. אלא שגם טעם זה מעורר ספקות:

ראשית, לא כל הליך לקיום צוואה כרוך בהתדיינות משפטית, ואין דינו של דיון בבית המשפט לענייני משפחה כדין הליך ביורוקרטי אצל רשם הירושה (ולו מחמת שלרשם הירושה אין סמכות לנהל איזה הליך בדלתיים סגורות). זאת ועוד: כפי שכבר ציינו מעלה, תוצאת הליך משפטי - בשונה מצו קיום שגרתי היוצא מלפני רשם הירושה - מתווה את הדרך לציבור הרחב, ועל כן ההשוואה בין השניים אינה כה פשוטה וודאי שאינה מחייבת מתן פומביות מלאה לכל צוואה שניתן צו לקיומה.

שנית, וחרף האמור בעניין **מרום**, לטעמנו ראוי לשקול אם אין לעשות שימוש נרחב יותר בסמכותו של בית המשפט להגביל את פומביותם של דיונים בענייני ירושה. אחרי ככל הכל, להחרגתם של ענייני ירושה מהכלל המחייב סגירת דלתיים בבית המשפט לענייני משפחה אין הנמקה של ממש: לא בפסיקה, לא בהצעת חוק בתי המשפט לענייני משפחה²³ ולא במסקנות ועדת שינבוים²⁴. זהו חריג שנדמה לשרירותי,²⁵ שפגיעתו בפרטיות רבה, וספק אם נכון וצודק להמשיך ולקיימו.

ושלישית, גם מקום בו תוקפה של צוואה מצריך התדיינות משפטית, אין צורך לחשוף ברבים את פרטי הצוואה או את פרטיהם של הנוגעים בדבר. כך עושים בתי המשפט לענייני משפחה לא אחת, בהתירם פרסום של פסקי דין בענייני משפחה, וכן גם בענייני צוואות וירושות, תוך השמטת פרטים מזהים. כך ניתן, על פי רוב, לקיים את עקרון פומביות הדיון מבלי לגרוע מזכותם של הנוגעים בדבר לפרטיות. **כך, לטעמנו ובכל הכבוד הראוי, היה צריך לנהוג גם בעניין מרום.**

ההקבלה בין צווי קיום ובין פסקי דין בענייני צוואות היא אפוא בלתי שלמה (רחוק מזה). חוסר שלמות זה מתחדד עוד יותר לנוכח המגבלות המחמירות שהטיל המחוקק על גילוי צוואות בתקנה 5 לתקנות הירושה (מהן עולה הקפדתו על שמירת פרטיותן של צוואות נפטרים). ספק רב, לטעמנו, אם יש בהקבלות אלה משום הצדקה של ממש למתן פומבי לצוואות כנהוג כיום.

בשולי עניין זה נעיר, כי הדין במדינות שמעבר לים אינו מציג חזית אחידה בשאלת פומביותן של צוואות. כך, למשל, במשפט האנגלו-אמריקאי אין מגבלות של ממש על פומביותם של צוואות וצווי קיום,²⁶ ואילו במשפט הגרמני, צו הקיום (שמחזיק פירוט מועט

23. בעקבותיה שולבה הוראת סעיף 68(ה1) בחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד-1984.

24. בעקבותיהן נוסד לימים בית המשפט לענייני משפחה.

25. מה גם שלעיתים קרובות סכסוך הירושה מתגלע בין בני משפחה, ואז התיק נדון ממילא בדלתיים סגורות (בבחינת הליך שעילתו סכסוך בתוך המשפחה).

26. בהקשרים אלה יוער, כי יש הטוענים שפומביותן של צוואות תרמה גם היא לשגשוג מוסד הנאמנות בארה"ב (בין היתר, כאמצעי "לחיסום" את גילוי נכסי הנאמנות עם קיום הצוואה).

מלכתחילה) אינו פתוח לעיון הציבור, ועותקיו - המשמשים לביצוע צו הקיום - מושבים בסופו של יום אל לשכתו של רשם הירושה הרלוונטי.

המוצא הרצוי והמוצע

כאמור, במצב הדברים הנוכחי, עיון בצווי קיום - ולמעשה בצוואות הצמודות להם - מותר לכל דכפין (בכפוף לתשלום אגרה). מצב זה, לדעתנו הצנועה, אינו מוצלח.

לטעמנו, הפתרון המיטבי עובר דרך הטלת מגבלות על אפשרות העיון בצוואה, כמו גם הגבלה של האופן בו יתגלה מידע אגב הוצאת הצוואה מן הכוח אל הפועל.

באשר להגבלת אפשרויות העיון בצוואה, המוצע הוא להשוות את תנאי פרסומם של צווי קיום וצוואות לתנאי פרסום פסקי דין של בית המשפט לענייני משפחה **שלא בענייני ירושה** (לרבות על דרך של השמטת החריג הרלוונטי שבסעיף 68(ה1) לחוק בתי המשפט). כך ניתן יהא להכפיף את העיון בצוואות לשיקול דעת שיפוטי, ולא להותירן פתוחות בפני כל. פתרון זה מאפשר הגנה ראויה על פרטיות מורשיים ויורשיים, מבלי לגרוע מנפקויותיו החפציות של צו הקיום (שיהא כשל פסק דין של בית המשפט לענייני משפחה). מאידך, פתרון זה מצריך תיקוני חקיקה של ממש (הן בחוק בתי המשפט והן בתקנות הירושה), כמו גם קביעת סדרי דין מתאימים.

חלופה נוספת העולה על הדעת בהקשרים אלה היא השוואה של תנאי העיון בצווי קיום לתנאי העיון בצוואות המופקדות אצל רשם הירושה (קודם לפטירת המצווה), כאמור בתקנה 5(א) לתקנות הירושה. פתרון זה מגן באורח מניח את הדעת על פרטיות המוריש והיורשים - שלא תיפגע אלא בכפוף להחלטה מינהלית (החייבת בהנמקה רציונלית וכפופה לביקורת שיפוטית) - הגם שהוא מבהיר באורח חד פחות את מעמדו החפצי של צו הקיום (בהשוואה למעמד של הצוואה עצמה). יתרון ניכר של פתרון זה הוא היעדר צורך בתיקוני חקיקה נרחבים (מעבר ללשון תקנה 5 לתקנות הירושה).²⁷

באשר להגבלת תפוצת הצוואה (והמידע המקופל בה), מוצע לתקן את הוראות החוק כך שהצוואה וצו קיומה ייוותרו חסויים, ותחת זאת ייעשה שימוש בתמציות צוואה - כעין פסיקות שיופקו לפי בקשת היורשים - המופנות, כל אחת, לגורם הרלוונטי (פסיקתה לרשם המקרקעין ביחס לדירה שבעיזבון, פסיקתה לבנק ביחס לחשבון שבעיזבון, וכו'). הסדר שכזה יהא כרוך, בין היתר, בתיקוני חקיקה, בהטלת עול מסוים על המערכת (שתידרש לזקק פסיקתאות מרובות דרך שגרה) ובגריעה מסויימת מאיכותו החפצית של צו הקיום (ראו בה"ש 21 לעיל). ובכל זאת - דרך זו עדיפה לטעמנו על מצב הדברים הנוהג.

²⁷ שאלה נפרדת היא, מה יהא הדין אם המצווה ויורשיה מבקשים כולם לפרסם את הצוואה. במקרים כאלו נדמה שאין למנוע את הפרסום (אפילו אם הוא עלול לפגוע במודרים מהצוואה); אך את ברירת המחדל מוצע להעמיד על אי-פרסום (ולהתמיד בברירת מחדל זו כל עוד אין הסכמה מלאה - של כל הנוגעים בדבר - לפרסום).

לחילופין, ניתן להעלות על הדעת הסדר לפיו הצוואה תנותק מצו הקיום, כאשר בגוף הצו יובא תיאור תמציתי ואופרטיבי של הוראות הצוואה (כפי שנדרש כבר כיום לפי טופס 5 לתקנות הירושה) - אך הצוואה לא תצורף לצו. הסדר שכזה מצריך תיקון חקיקה מינורי (תיקון התוספת המדוברת לתקנות), כמו גם הקפדה על הוראת דין הנוהגת כבר כיום. והגם שפתרון זה אינו מספק הגנה מיטבית על פרטיות המצווה ויורשיו, הוא בהחלט טוב יותר ממצב הדברים הקיים (בו הצוואה כולה חשופה לעין כל).

לחילופי חילופין, ניתן להציע הסדר הדומה להסדר הגרמני, ולפיו הצוואה מוחזקת אצל רשם הירושה בלבד, וכאשר נדרש להציג בפני גורם כלשהו - שליח מורשה נושא את הצוואה אל אותו גורם, מציגה (מבלי להתיר את שכפולה), ולאחר שמושלמת הפעולה הרלוונטית (רישום זכויות, העברת מניות וגוי) נוטל אותה עימו בחזרה אל הרשם. הסדר זה מצריך תיקוני חקיקה ממשיים, כמו גם הקמת מערך לוגיסטי מתאים (וכל זה מבלי להציע הגנה מלאה על פרטיות הנוגעים בדבר); אך יש בו למנוע, למצער, הפצה של צוואות ברבים.

בצד הפתרונות אלה מוצע להוסיף כללים ברורים - בין בחקיקה ובין בהנחיות מינהליות - באשר לאופן הטיפול של רשויות השלטון (רשם המקרקעין, רשם החברות וגוי) ושל מוסדות פיננסיים (חברות ביטוח, בתי השקעות, בנקים) בצווי קיום שמועברים אליהם לשם הוצאת צוואות אל הפועל (ובמיוחד, כל עוד מצורפות להם צוואות). מוצע לקבוע סט כללים ברורים בהקשרים אלה (ובכלל זה גילוי צווי קיום מלאים רק לגורמים הנדרשים בארגון, קביעת נהלים לאבטחת מידע וגוי).

לבינתיים, וכל עוד מצב הדברים הנוכחי ממשיך ונוהג, דומנו שנכון יעשו עורכי דין המסייעים בעריכתן של צוואות אם יסבו את תשומת ליבם של המצווים לפומביות האפשרית של צוואותיהם, כמו גם לפתרונות האפשריים לפומביות זו (ובכלל זה שימוש בלשון חסכנית ולקונית ככל הניתן בצוואה גופה, העברת נכסים במתנה או לנאמנות עובר למועד הפטירה, ועוד הרבה).

סיכומו של דבר

ברשימה קצרה זו ביקשנו להאיר קשיים המקופלים בפומביות צווי קיום ופתרונות אפשריים לקשיים אלה. רשימה זו, כך תקוותנו, תמריץ את הנוגעים בדבר לפעולה - הן בהתאמתם של צווי קיום למצוות התקנות, לתיקוני חקיקה רלוונטיים, הן לקביעת נהלים מתאימים לטיפול בצווי קיום מלאים והן ביידוע עורכי צוואות באשר לחשיפה האפשרית של צוואתם. אחרי ככלות הכל, לכל זמן ועת לכל חפץ; ולרובנו עניין בשמירה על פרטיותנו - ועל פרטיות יורשינו - גם לאחר לכתנו.